

Sondaje arheologice la biserica reformată din Hodod (jud. Satu Mare)

Daniela MARCU-ISTRATE

Péter Levente SZŐCS

Localitatea Hodod se află în valea pârâului Maja, în zona nordică și deluroasă a comitatului medieval Solnocul de Mijloc. În prima mențiune documentară a localității, în registrele papale din 1334, Hododul este una dintre localitățile cele mai bogate, preotul de aici plătind 10 denari. În 1368, într-o hotărnicie, așezarea este menționată ca proprietate regală, dar în 1383 regina Elizabeta de Anjou donează localitatea împreună cu satele vecine familiei Jakcs din Coșeiu. Poziția geografică și strategică avantajoasă a așezării face ca Hododul să devină centrul domeniului, familia proprietară ridicând aici și o cetate, a cărei primă menționare se datează din 1399.

Biserica parohială era cea reformată, având hramul Sfântului Rege Ladislau. Edificiul se află pe un promontoriu. În forma actuală, clădirea se datează din secolul al XV-lea, cu excepția turnului, care a fost refăcut în 1901. Poziționarea asimetrică a sanctuarului față de navă, precum și existența a două ancadrame de fereastră în poziție secundară, una cu arc semicircular iar cealaltă cu ogivă trilobată, arată că biserica a fost construită în mai multe etape. Documentele din secolul al XV-lea arată că familia Jakcs era patronul bisericii, precum și o ramură a acestei familii a folosit-o ca și loc de înmormântare. Acest fapt este confirmat și de existența pietrelor funerare aflate în biserică. La ora actuală însă nu sunt cunoscute fazele preliminare de construcție nici înmormântările din și în jurul bisericii, deși datorită degradării structurii de rezistență a clădirii, în anii 1991–1995 au avut loc mai multe lucrări de consolidare, periclitând și distrugând atât situl arheologic cât și monumentul.

Sondajele arheologice derulate în toamna anului 1999, singurele efectuate până acum cu ocazia lucrărilor de consolidare, au fost impuse de necesitatea unor intervenții de urgență în zona turnului și a pereților vistici ai navei. Efectuarea cercetărilor arheologice au avut drept scop clarificarea etapelor de construcție și a cronologiei pentru zona cea mai afectată a bisericii, precum și eventuala identificare a cauzelor care au dus la degradarea clădirii.

Au fost executate două sondaje arheologice: S1 (2x1,60 m.), în exterior, la intersecția zidului de vest al navei cu latura sudică a turnului și S2 (2x2 m.), în interior, perpendicular pe peretele de vest al navei, amplasat în axul bisericii.

Sondajul nr. 1 are un plan triunghiular, datorită grinzii de beton care leagă turnul de peretele vestic al navei. Stratigrafia superioară este distrusă de intervențiile din anii 1991–1992, când a fost realizată o centură de beton în jurul fundațiilor bisericii, chiar sub nivelul de călcare actuală, precum și grinda mai sus amintită. În acest sondaj, limita inferioară a pământului umblat coboară în medie la -2,09 m. Sub nivelul grinzii de beton (-1,30 m.) se înregistrează un singur strat de umplutură, format dintr-un lut galben castaniu, amestecat cu pământ negru, fragmente de piatră, pigmenți de mortar, resturi de oase umane. Pământul pare să fi fost răscolit exclusiv de înmormântările efectuate în cimitirul din jurul bisericii. Solul viu este alcătuit din lentile succesive de lut galben și lut cenușiu.

Fundația turnului este adosată fundației navei, este realizată din bolovani de piatră de dimensiuni medii și mari. Drept liant a fost folosit lut galben, care între timp a devenit nisip. Șanțul de fundare s-a adâncit oblic pe lângă fundația navei, fără să o atingă, iar sub talpa fundației bisericii șanțul săpat pentru turn a fost foarte regulat, cu pereți aproape perfect verticali. În secțiune fundația urmează o linie verticală între -2,10 și 4,00 m. Deasupra cotei de -2,10 m. zidăria este ieșită ușor în consolă, urmând linia neregulată a șanțului. Ipotetic, acest decroș poate să marcheze o altă etapă de construcție (eventual fundația turnului din secolul al XV-lea), dar cu toată această diferență, încă nu se poate vorbi în stadiul actual al cercetărilor despre două etape de construcție. Stratigrafia, fiind distrusă complet de intervențiile recente de consolidare, nu a făcut posibilă identificarea unui nivel de construcție pentru turn.

Fundația navei (a peretelui vestic) a fost cercetată în exterior de S1 și în interior de S2. Talpa fundației se află la -2,39 în exterior și la -3,00 m. în interior. În exterior a fost surprinsă legătura cu contrafortul sud-vestic, aflat la colț, și s-a constatat că este țesut cu aceasta. Zidăria fundației este realizată din bolovani de piatră de dimensiuni medii și mari, aruncați în șanțul de fundare cu o cantitate extrem de mică de mortar. Piatra, de culoare verde deschis, provine probabil dintr-o carieră apropiată (Chirva?), are o calitate foarte proastă, fiind foarte friabilă în contact cu apa. Din cauză că liantul a fost

folosit într-o cantitate redusă, între pietre au rămas goluri destul de numeroase. La partea inferioară fundația este străbătută de numeroase rădăcini, care au pătruns până în interiorul bisericii, astfel puținul mortar folosit în zidărie a fost distrus iar în timp se vor produce și dislocări de pietre. Dacă facem abstracție de golurile datorate inexistenței mortarului și a acțiunii rădăcinilor, se poate spune că fundația se află în stare bună, în sensul că nu prezintă fisuri și crăpături.

În interiorul bisericii nivelul de călcare este cu 60 – 70 de cm. mai sus decât în exterior și este reprezentat de o șapă subțire de ciment (strat nr. 1a), așezat pe un rând de cărămidă (grosime de 10 cm. – strat nr. 1b). Sub podeaua actuală este o umplutură afânată (strat nr. 2 și 2a) – pământ negru cu piatră, cărămidă, mult mortar (sau moloz) – având o grosime medie de 30 cm. Foarte probabil, acest strat a fost întins pe suprafață cu ocazia amenajării nivelului actual. Sub acest strat este o șapă de mortar alb (strat nr. 4), cu fragmente mici de piatră și cărămidă, cu urme vizibile de cărămidă, reprezentând un nivel de călcare/pardoseală (grosimea șapei de mortar: 2 cm.). Sub acest nivel este o umplutură afânată (grosime medie 40 cm.), alcătuită parțial din moloz alb (6 a, b, c). Cantitatea de moloz indică depunerea acestui strat în timpul unor activități intense cu intenția de a ridica artificial nivelul de călcare din interiorul navei până la cota pardoselii menționate anterior. Sub această umplutură este o placă de lut (strat nr. 7), slab pigmentat, foarte tasat, prezentând în partea superioară o crustă, care sugerează faptul că acest strat a fost folosit drept nivel de călcare (grosime medie 4 cm.). Sub podeaua de lut este o umplutură de lut cu fragmente de piatră și cărămidă, reprezentând un prim orizont de înmormântări în biserică (strat nr. 9). Limita inferioară a acestui strat coboară până la cota - 2,04 m iar mormintele (straturile cu nr. 8 și 8a) săpate în el coboară mai jos decât fundația navei.

Nu cunoaștem nivelul de călcare aferent perioadei în care a fost construită biserica, dar acesta trebuia să fi fost situat cu cel puțin 1,00 m. mai jos decât nivelul actual de călcare. Cele două pardoseli mai vechi, identificate în săpătură (cel din lut, respectiv din cărămidă și mortar), reprezintă amenajări târzii. Placa de mortar e posibil să fie contemporană cu edificarea turnului actual (1901) iar despre placa de lut cu titlu de ipoteză putem considera că a fost amenajată după reformă. După nivelarea cu lut nu s-au mai efectuat înmormântări în interiorul bisericii – cel puțin în suprafața investigată. Mormintele săpate în stratul 9 aparțin celui mai recent orizont funerar și conțin oase umane în poziție secundară.

În S2, la o distanță de 1,80 m. E față de peretele vestic al bisericii și aproximativ paralel cu aceasta a fost identificat un zid despre a cărui funcțiune nu ne putem pronunța în stadiul actual al cercetărilor. Stratigrafic este suprapus de un posibil mormânt (strat 8a) și este așezat pe solul viu (talpa fiind la cota -1,91) iar spre vest prezintă un aspect îngrijit (realizând o față de zid). Pe profilul de sud și de nord nu sunt vizibile urmele unui șanț de construcție. Astfel, zidul identificat trebuie să fi fost construit concomitent cu nava actuală sau eventual mai repede. Ipotetic, această ruină poate să aparțină unui mormânt zidit sau eventual la nava veche. Zidăria este realizată dintr-un rând de bolovani mari de piatră așezați la bază și din zidărie de cărămidă (dimensiuni: 26x12x6/7,5 cm.) cu șape groase de mortar. Cărămida în cea mai mare parte este refolosită: sunt vizibile fragmente cu urme de vâruială sau de smalț verde închis. Partea superioară este demolată neregulat la cote cuprinse între - 1,10/-1,30 m, și acoperită parțial cu un strat subțire de moloz. Groapa de mormânt identificată în această zonă s-a adâncit pe lângă zid fără să îl deranjeze. Deasupra zidăriei din cărămidă toate straturile de umplutură prezintă o înclinație destul de accentuată dinspre est spre vest.

În concluzie, putem să afirmăm că în zona peretelui de vest nu există amenajări subterane, care să influențeze starea actuală a acestuia. Toate fundațiile vizibile în săpături sunt adâncite în solul viu și nu prezintă fisuri sau crăpături, în afara celor produse de rădăcini. În aceste condiții, cauza principală a degradărilor actuale se rezumă la deplasarea generală a terenului pe care este amplasată biserica. Numeroasele intervenții efectuate în anii din urmă în jurul bisericii au adus mari prejudicii sitului arheologic, provocând distrugerea acestuia în proporție destul de mare. Importanța deosebită a monumentului, precum și distrugerile menționate impun efectuarea unei cercetări arheologice sistematice, interioare și exterioare, ale cărei principale obiective constau în clarificarea etapelor de construcție, identificarea unor repere cronologice și stabilirea evoluției nivelului de călcare. Nu este exclus ca biserica actuală să fie rezultatul unor intervenții succesive și să existe totuși puncte în care pereții ei suprapun structuri anterioare. Dincolo de aspectele tehnice, o astfel de cercetare este esențială pentru cunoașterea unuia dintre cele mai importante monumente gotice din zonă.

Legenda straturilor

1. șapă de ciment peste o umplutură din bolovani de piatră și cărămidă
- 1a. șapă de ciment peste pardoseala de cărămidă
- 1b. cărămidă așezată pe cant – pardoseală în pat de mortar slab
2. pământ negru afănat cu pigmenți
- 2a. umplutură diversă afănată
3. grindă din lemn – talpă pentru scară
4. șapă de mortar alb cu fragmente de cărămidă și piatră – pardoseală
5. nivelare cu nisip
- 6a. pământ negru afănat cu fragmente de piatră și cărămidă
- 6b. moloz alb
- 6c. pământ negru afănat cu mult moloz
7. nivelare cu lut galben slab pigmentat cu mortar – pardoscală
8. umplutură de morminte: lut cu pigment de mortar, fragmente de piatră și cărămidă, rar ceramică și oase umane purtate
9. umplutură de morminte mai curată și mai bine tasată decât stratul 8
10. lut galben-marونیu – sol viu
- 10a. lut gri-cenușiu – sol viu
- 10b. lut cenușiu – sol viu
11. moloz din demolare
12. grindă de beton
- 12a. umplutură recentă
13. șanț de fundare

*Archaeological Excavations at the Calvinist Church of Hodod, County of Satu Mare
(Abstract)*

The Calvinist Church of Hodod was built in its actual form during the 15th century, but some architectural elements show, that it had earlier phases. Since 1991, the church has serious structural problems, and they caused the necessity of renovation and archaeological investigations. The aim of the excavations was to establish the chronology of the building in the most damaged zones: the western wall of the nave and the tower. In addition, the restoration project needed dates on the causes of the structural damages.

There were opened two sections, one outside (S I) and another one inside of the nave (S II). These sections made possible to investigate the foundation of the nave and the tower. They were built in natural clay and none of them had structural problems, excepting some holes caused by roots. In the investigated area there were not found any underground construction or ruins belonging to earlier phases. These facts indicated that the structural problems of the church were caused exclusively by earth sliding. In S II we have identified a wall, built from bricks, which could be either a tomb either the foundation, which belongs to the western wall of an earlier phase. At this research stage it is not easy to specify exactly the function of this wall/foundation, therefore, in the future, an extension of the investigated area is necessary. The projected restoration of the church needs a more comprehensive interdisciplinary research in order to establish the chronological evolution of the building.

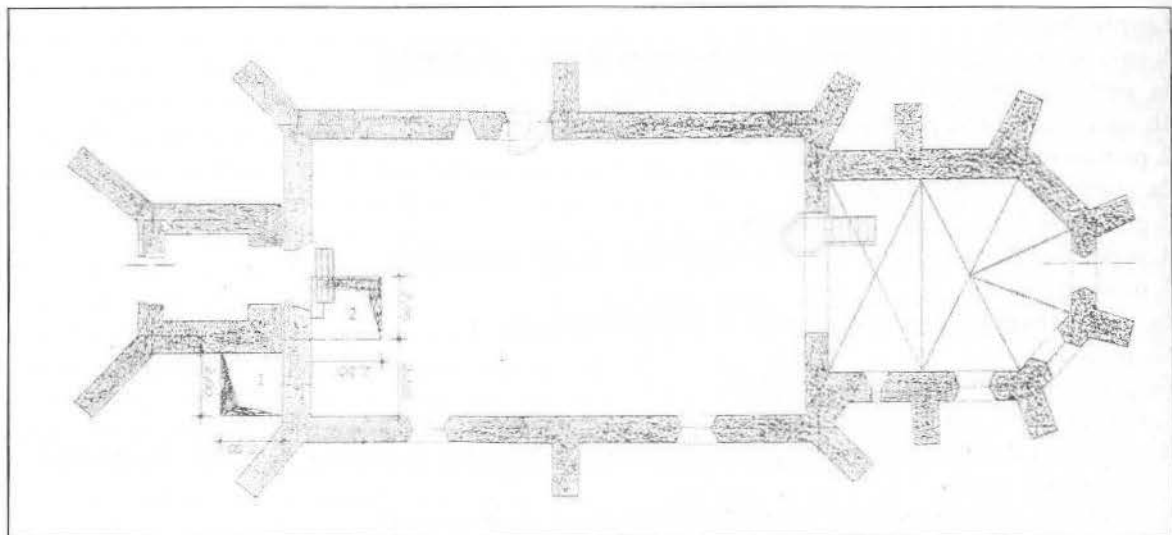

fig. 1. Planul general al sondajelor

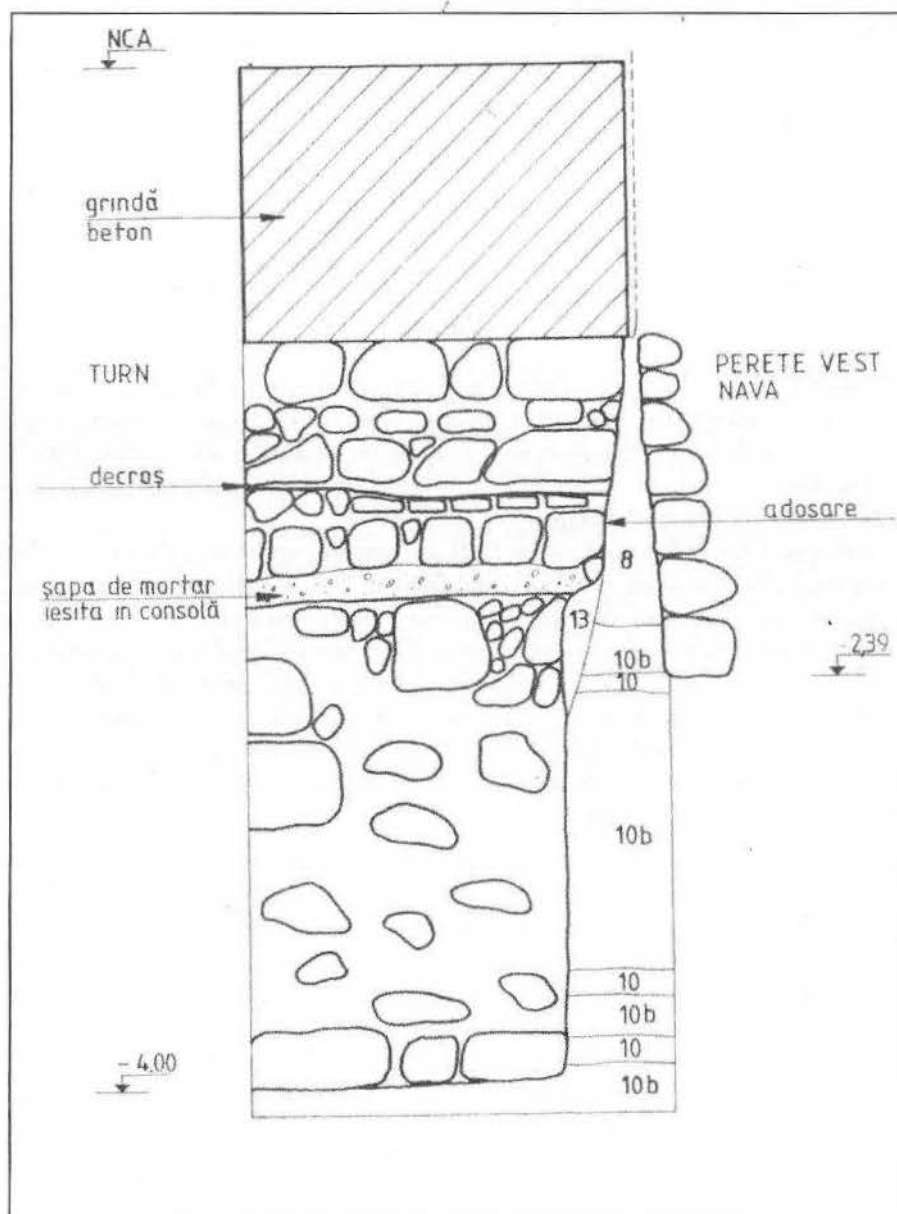

fig. 2. S1, profil N

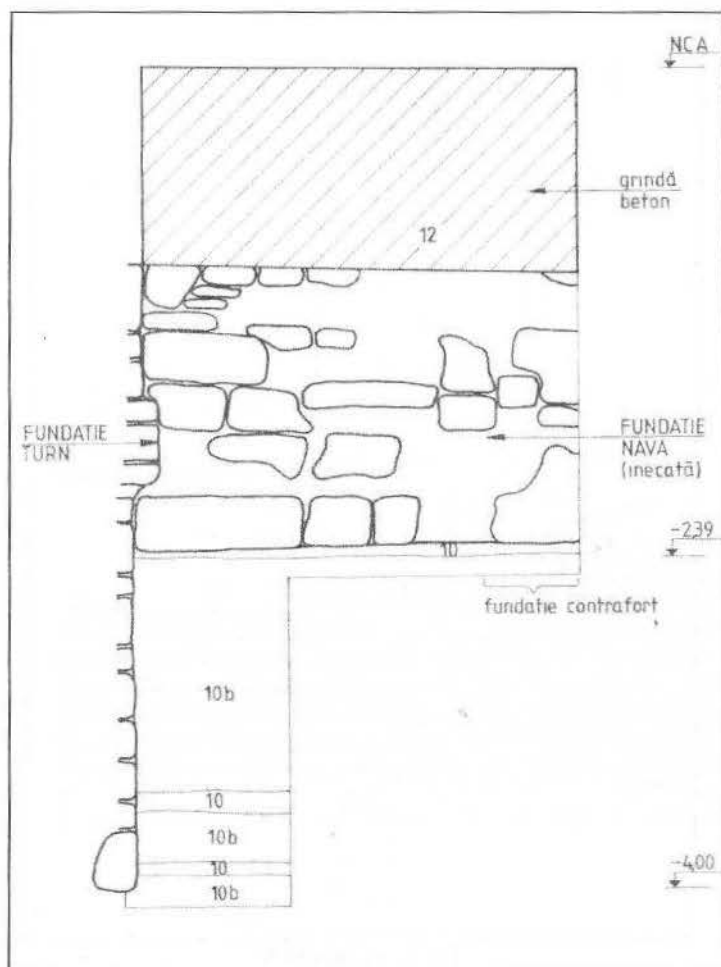

fig. 3. S1, profil E

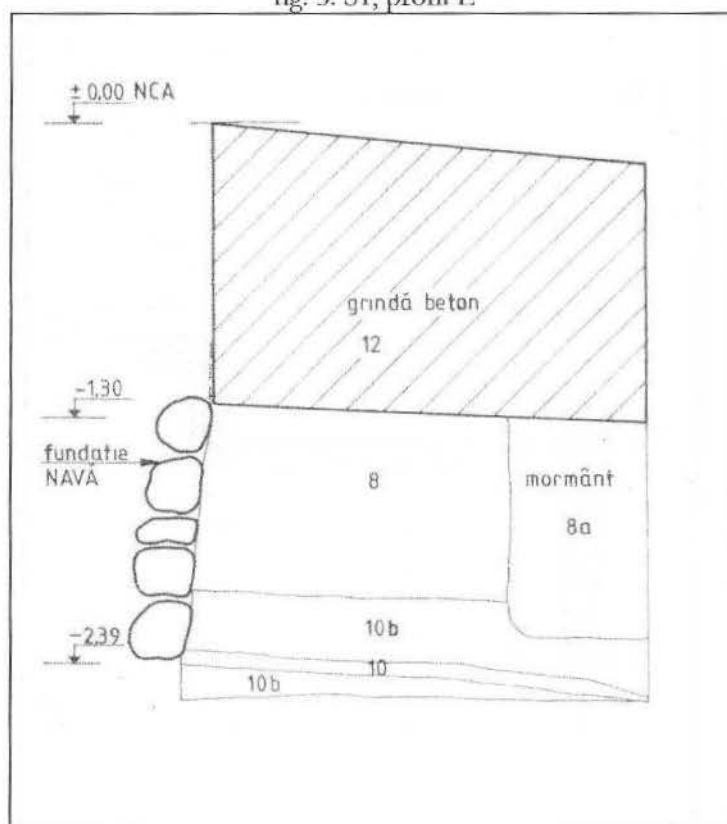

fig.4 S1, profil S

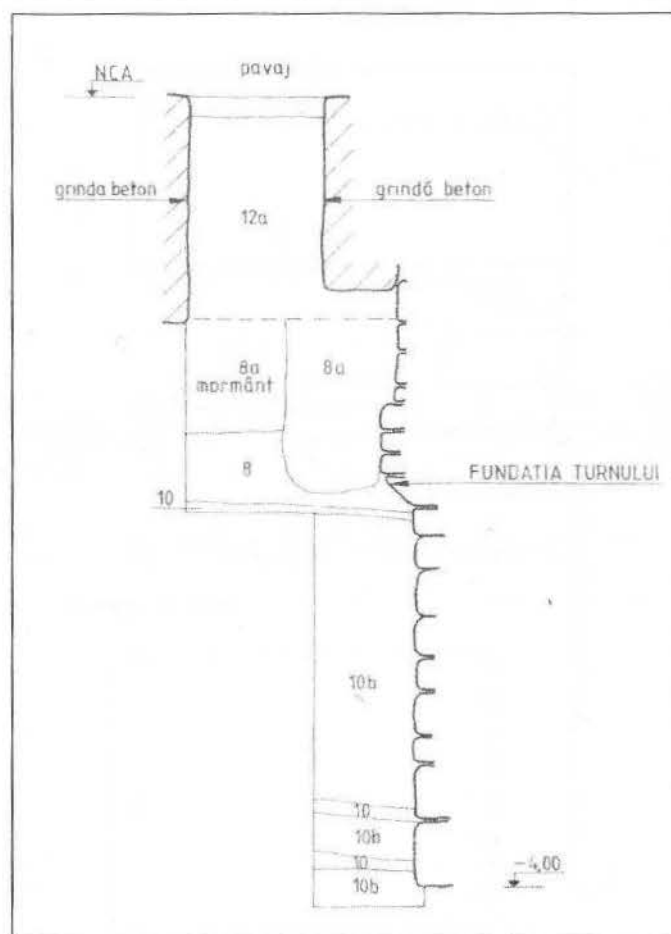

fig. 5. S1, profil V

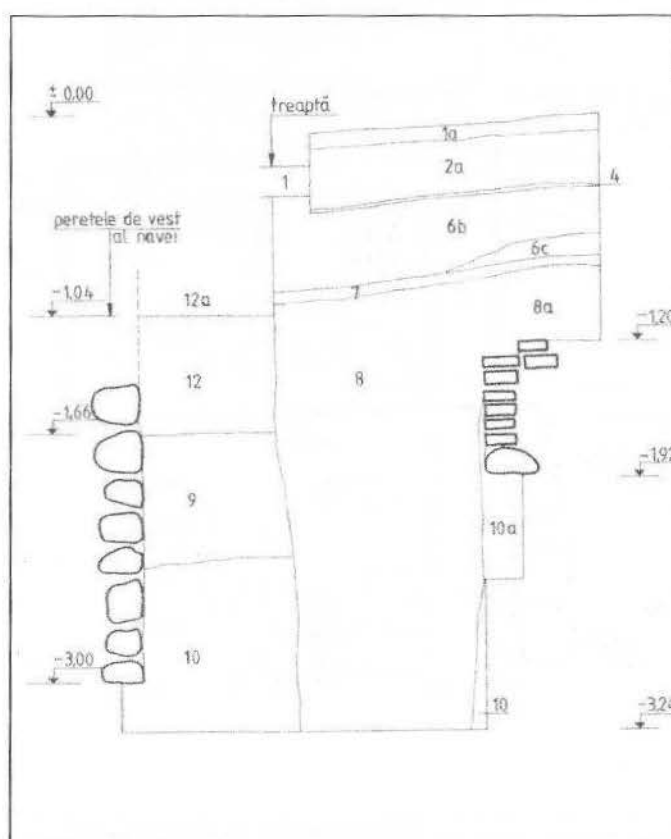

fig. 6. S2, profil N

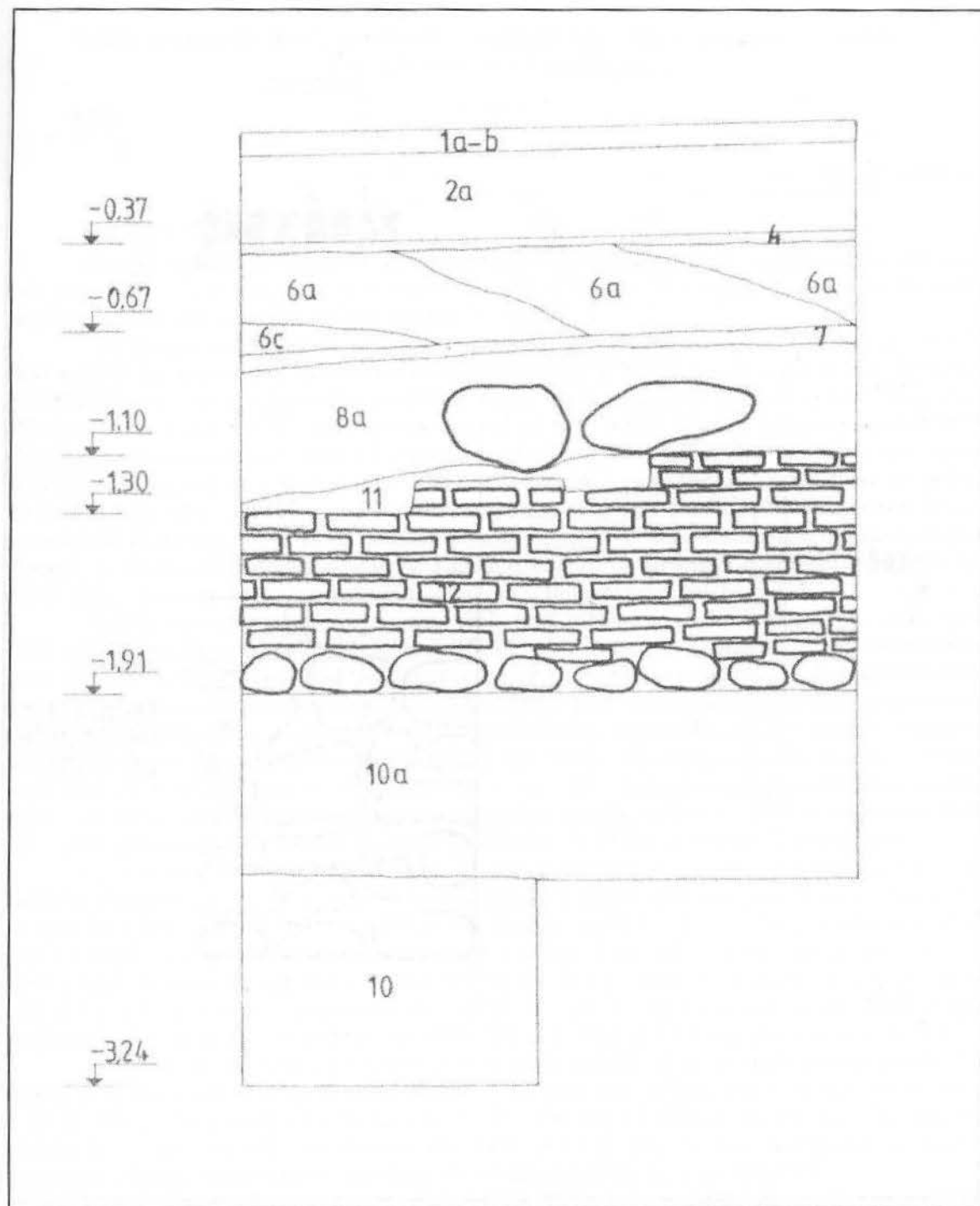

fig. 7. S 2, profil E

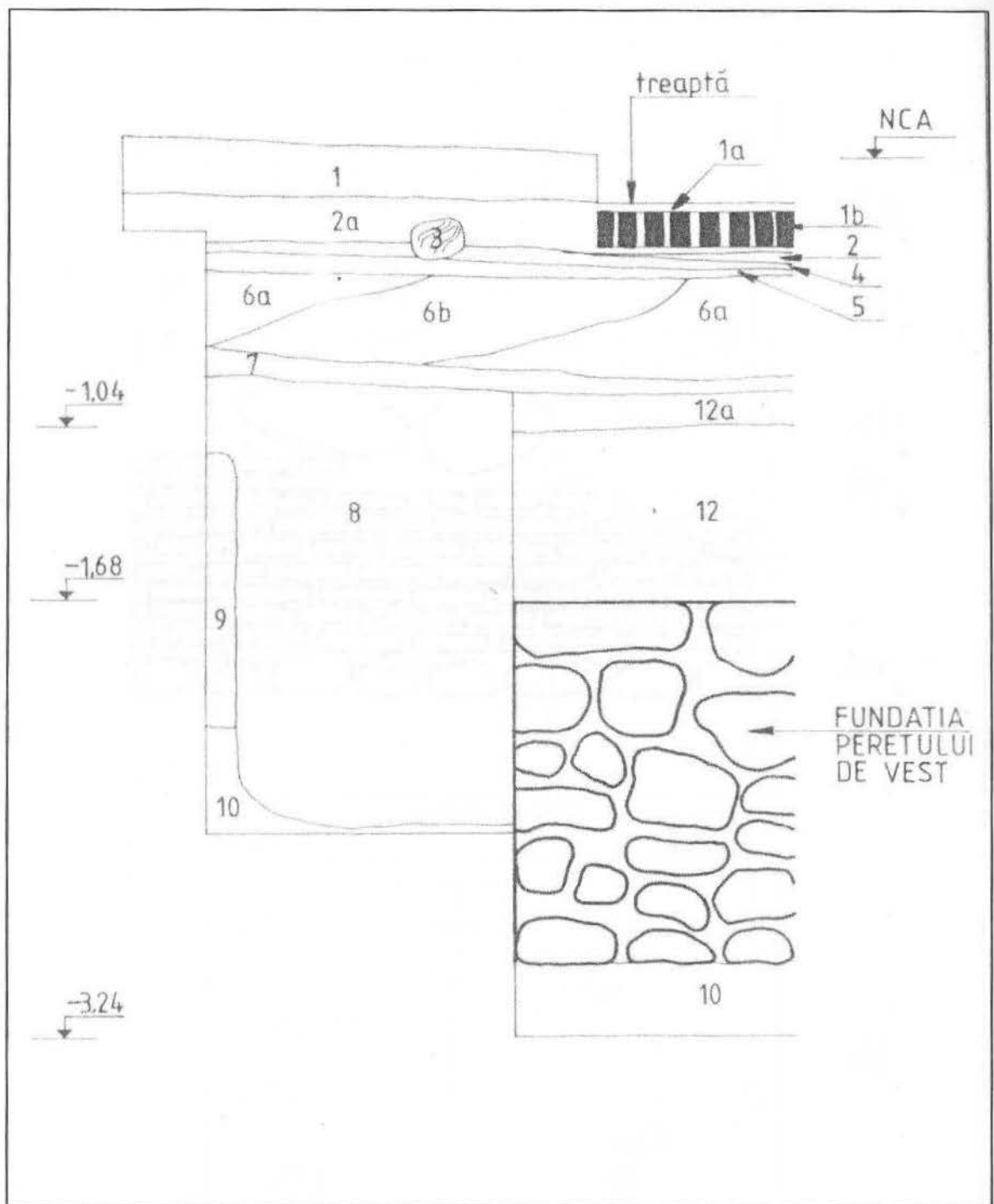

fig. 8. S 2, profil V